

Etje Heijdanus-de Boer | Anouk van Nunen | Ronald Hueskens (red.)
Petra Beers | Danielle Bouwmeester | Pauline Verhallen

DANS!

Praktisch handboek voor het basisonderwijs

LITGEVERIJ
COUTINHO
FOR MIND ALWAYS LIT

DANS!

www.coutinho.nl/dans3

Met de code in dit boek heb je toegang tot je online studiemateriaal. Dit materiaal bestaat uit dansactiviteiten en voorbeeldlessen dans, videofragmenten voor de lespraktijk en playlists met links naar muziekfragmenten, en aanvullend studiemateriaal.

Om je studiemateriaal te activeren heb je onderstaande code nodig.

Ga naar **www.coutinho.nl/dans3** en volg de instructies.

DANS!

Praktisch handboek voor het basisonderwijs

Etje Heijdanus-de Boer
Anouk van Nunen
Ronald Hueskens
(red.)

Petra Beers
Danielle Bouwmeester
Pauline Verhallen

Aan de eerste druk werkte Martin Valenkamp mee

Derde, herziene druk

**UITGEVERIJ
COUTINHO**

bussum 2024

© 2014/2024 Uitgeverij Coutinho bv

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor de readerregeling kan men zich wenden tot Stichting UvO (Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, www.stichting-uvo.nl). Voor het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal in knipselkranten dient men contact op te nemen met Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, www.stichting-pro.nl).

Eerste druk 2014

Derde, herziene druk 2024

Uitgeverij Coutinho

Postbus 333

1400 AH Bussum

info@coutinho.nl

www.coutinho.nl

Omslag: Jeanne Design, Arnhem

Foto's omslag: de Schaapjesfabriek (boven), Nationale Opera & Ballet, afdeling Educatie, Participatie & Programmering / Kim Krijnen (linksonder: Ballet met je klas; rechtsonder: Dans 101)

Foto's binnenwerk: zie de fotoverantwoording achter in het boek

Noot van de uitgever

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden van copyright te achterhalen. Personen of instanties die aanspraak maken op bepaalde rechten, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven, tenzij het anders vermeld is.

ISBN: 978 90 469 0853 2

NUR: 846

Voorwoord

Kinderen dansen graag. Dansen sluit aan bij hun natuurlijke creativiteit, fantasie en bewegingsdrang. Dans is een van oudsher natuurlijke manier voor mensen om zich uit te drukken. Lars (9 jaar) verwoordt als volgt wat dans voor hem betekent: 'Als ik dans, ben ik het allermeeeste Lars.'

In het vak dans in het basisonderwijs leren leerlingen om zichzelf en de wereld om hen heen creatief te (ver)kennen. In dans wordt het lichaam ingezet als instrument om ideeën, ervaringen en gevoelens vorm te geven en kunnen leerlingen zichzelf tot expressie brengen en verhalen, beelden of muziek op hun eigen manier vertalen in dansbewegingen. Kennis van en waardering voor andere culturen en kunstuitingen (diversiteit) geeft hun een ruimere blik op zichzelf en de wereld. In dans wordt het creatieve proces gestimuleerd en wordt bijgedragen aan een betekenisvolle ontwikkeling van alle leerlingen.

In dit handboek gaat het om onderzoekend, creërend, receptief, reflectief en sociaal vermogen. Door dans in te zetten als een creatief leerproces rond een thema of onderwerp stimuleer je de leerlingen om hun eigen dansbewegingen te ontdekken. Dat hoeft niet altijd vernieuwend of verrassend te zijn; het ontdekken en uitvoeren van bewegingen én het vermogen ontwikkelen om jezelf uit te drukken in beweging is waardevol voor elke leerling, op welke wijze dan ook.

DANS! legt de focus op het bevorderen van het creatieve proces in dans. Een les dans doet een appel op leerlingen om te creëren op basis van persoonlijk en gezamenlijk onderzoek en persoonlijke ervaringen. Daarom sluit dans goed aan bij de natuurlijke interesses van leerlingen én bij leeractiviteiten van andere leergebieden (VONKC, 2017, p. 10).

Het vak dans in het handboek *DANS!* is het leren *van*, *door* en *over* dans. Je ontwikkelt je in dans door het zelf te doen (productie), door het na te doen (reproductie), door te kijken naar dans (receptie) en erover te praten (reflectie). Je leert vooral veel van dans door zelf dansbewegingen te bedenken, oplossingen te zoeken, samen te werken en plezier te hebben. Dat geldt zowel voor de leerlingen in je groep als voor jou als aankomend leraar.

Leraren op de basisschool hebben de taak en de opdracht het vak dans te geven op basis van de kerndoelen primair onderwijs. Op de pabo's bereiden aankomende leraren zich hierop voor. Daarnaast is de kennisbasis dans beschreven, de leidraad voor het inrichten van het onderwijsprogramma voor dans op de pabo's. Gebaseerd op deze twee basisdocumenten hebben wij

DANS! geschreven: een praktisch handboek voor dans in het basisonderwijs. *DANS!* is een praktische didactiek voor pabostudenten en leraren in het basisonderwijs en het kan tevens een didactische leidraad zijn voor vakdocenten dans op een vakopleiding of in het werkveld die (willen) werken in het primair onderwijs. We hebben veel praktijkvoorbeelden, voorbeeldlessen dans met bijpassende muziekfragmenten en digitaal beeldmateriaal opgenomen. Hiermee kunnen studenten en leraren zelf aan de slag, zodat zij al doende het vak onder de knie krijgen.

Vershil met de tweede editie

In deze derde, herziene editie zijn de plaats en de functie van dans in het onderwijs geactualiseerd en geïllustreerd met eigentijdse foto's en videofragmenten (op de website). Vakspecifieke bekwaamheden dans voor de leraar (vakinhoudelijk, didactisch en pedagogisch) zijn gerelateerd aan de landelijk vastgelegde bekwaamheidseisen voor leraren. In het werken met leerlingen is de centrale invalshoek 'het werken vanuit vermogens'. Er is gekozen voor een geactualiseerde uitgewerkte leerlijn dans voor het basisonderwijs (bijlage 1). Creatieve ontwikkeling op basis van procesgerichte didactiek heeft nu een centrale plaats en dit wordt geïllustreerd aan de hand van videofragmenten van en over dans. Het repertoire dansactiviteiten en voorbeeldlessen dans is geactualiseerd en er heeft een update plaatsgevonden over het onderwerp dans in samenhang met andere leergebieden. Om de leerbaarheid en het inzicht te vergroten is de structuur van de hoofdstukken overzichtelijker gemaakt. Ook hebben we twee nieuwe didactische instrumenten ontwikkeld voor toetsing, evaluatie en hoe je dans in het onderwijs vorm kunt geven het ontwerpen, uitvoeren en evalueren van programma's dans (bijlage 2 en 3).

Woord van dank

Grote dank gaat uit naar de studenten van de pabo's van Hogeschool van Amsterdam en Hogeschool Inholland in Dordrecht en kunstvakopleidingen Fontys en Codarts voor het geven van inhoudelijke en tekstuele feedback. Hun feedback en instemming waren voor ons van grote waarde.

Verder hebben leerkrachten van verschillende basisscholen input geleverd, waarvoor onze dank. Speciaal noemen we Milena Bossard (leerkracht basisonderwijs) en Jara Vreeken (leerkracht basisonderwijs en dansleraar).

Veel collega's hebben met ons meegedacht tijdens het ontwerpen en schrijven van dit handboek. Onze dank gaat uit naar Anne Bos (docent dans bij de BA Artist Educator in Dance ArtEZ en de opleiding Docent Dansimprovisatie Stichting Strooom, en voorzitter van de Vereniging Onderwijs Kunst en Cultuur (VONKC)), Jelle van der Leest (senior docent Academie voor Theater en Dans Amsterdam), Eva Monen (manager Talentontwikkeling & Edu-

catie Nederlands Dans Theater) en Ruth Wilmans (voormalig docent Fontys Hogeschool voor de Kunsten, sector dans) voor hun inhoudelijke bijdragen. Voor hun inhoudelijke bijdragen aan de tweede druk bedanken we Pascale Price (toen coördinator primair en voortgezet onderwijs Nederlands Dans Theater), Chantal Storch (toen manager talentontwikkeling en educatie Nederlands Dans Theater) en Martin Valenkamp (pedagoog, filosoof en medeauteur van de eerste editie van *DANS!*; Martin is helaas overleden).

Voor betrokkenheid en kritische reflecties zijn we ook collega's van verschillende hogescholen erkentelijk, waaronder Lina Borsten MSc (lerarenopleider dans en drama Hogeschool Inholland), Margriet Brosens (docent dans en drama Hogeschool Inholland), Eva-Luca Pouwer (opleidingsdocent en onderzoeker Hogeschool van Amsterdam), Sander van den Brink MEd (opleidingsdocent en docent dans en drama Hogeschool Inholland), Nita Halman MEd (pabodocent dans en drama en adviseur cultuureducatie Hogeschool Utrecht), Sandra Smulders (docent dans en drama Iselinge Hogeschool) en Peter Swart (lerarenopleider dans, drama en handschrift basis-onderwijs Pabo Hogeschool Windesheim). Sander van den Brink danken we ook heel hartelijk voor zijn betekenisvolle fotoreflexie-instrument.

Ook Uitgeverij Coutinho zijn we dankbaar. De adviezen van Robin Meeuwisse, Marijn Meijer en Louise Prompers waren inspirerend en vakkundig. Margreet de Roo danken we voor haar ondersteuning als redacteur, Joost Vullings bedanken we voor de vormgeving en Wies Moos voor de promotie.

Verder bedanken wij jeugddansgezelschap SALLY uit Maastricht voor het beschikbaar stellen van foto's uit het archief. We danken ook De Schaapjesfabriek (Holland Dance Festival) en Kim Krijnen van Nationale Opera & Ballet voor het beschikbaar stellen van foto's uit het archief. Ook Frank de Geest (fotograaf) en Bibi Corbeij (docent dans 'Bibi dans- en theateratelier' en docent dans bij Fontys Hogeschool Kind en Educatie) danken we voor het beschikbaar stellen van foto's. Ook Inez Vree en Frances Overwater hebben foto's aangeleverd, waar we dankbaar gebruik van hebben gemaakt.

De specialisten in cultuur en onderwijs van Cultuur Oost bedanken we voor het gebruik van video's, C-zicht voor de publicatie *Werken met culturele competenties* en SLO voor het gebruik van *Proeve van vakspecifieke competenties dans voor studenten aan de pabo en Danswerk!*.

Dank ook aan collega's van Cultuur Oost voor het beschikbaar stellen van de zes video's 'Hoe doen ze dat? Dansopdrachten voor het onderwijs'.

Het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie Amateurkunst (LKCA) heeft voor ons de video's die voor de publicatie *Danses* zijn gemaakt beschik-

baar gesteld, waarvoor onze dank. Nederlands Dans Theater (NDT) danken we voor het gebruik van de Parade-app.

Lynn Kosakoy en Janneke van de Vlugt danken we voor de danskaarten Dansant Burgerschap. Karin Kotte danken we voor de schematische weergaven ten aanzien van de procesgerichte didactiek.

Dank aan EigenwijsNext voor het beschikbaar stellen van de les over geometrische figuren uit het deel *Danswijs* uit hun methode.

Onze grootste dank gaat uit naar alle leerlingen, pabostudenten en leraren in het basisonderwijs die wij mochten begeleiden. Zij inspireerden ons tot het maken van *DANS! Praktisch handboek voor het basisonderwijs*.

We wensen je heel veel dansplezier en leerervaringen.

voorjaar 2024,

Etje Heijdanus-de Boer
Anouk van Nunen
Ronald Hueskens
(red.)

Petra Beers
Danielle Bouwmeester
Pauline Verhallen

Aan de eerste druk werkte Martin Valenkamp mee.

Inhoud

Inleiding	15
1 Wat is dans?	21
1.1 Inleiding	22
1.2 Omschrijvingen van dans	22
1.3 Kern van het vak dans	25
1.4 De contexten van dans	26
1.4.1 De artistieke context	26
1.4.2 De sociale context	27
1.4.3 De educatieve context	29
1.5 Dans in het basisonderwijs	30
1.5.1 Dans in het curriculum	32
1.6 Ondersteuning bij het implementeren van dans in het onderwijs	35
2 Het leerproces van de leerlingen en de leraar	37
2.1 Het vak dans en de leerlingen	38
2.1.1 De educatieve context van dans	38
2.1.2 Invalshoeken bij dans	39
2.1.3 Vijf vermogens voor de leerling bij het vak dans	40
2.2 Het vak dans en de leraar	43
2.2.1 Drie bekwaamheidseisen voor de leraar	43
2.2.2 Bekwaamheden dans voor de leraar	43
2.2.3 Leerdoelen en leeruitkomsten	46
3 Dans in het onderwijs: een theoretische onderbouwing	49
3.1 Leren in en met het vakgebied dans	50
3.2 Leertheorieën die het leerproces in dans onderbouwen	53
3.2.1 Leren door doen	53
3.2.2 Authentieke kunsteducatie	54
3.2.3 Sociaal constructivisme: actief leren	55
3.2.4 Psychologische basisbehoeften	58
3.2.5 Ervaringsgericht onderwijs (EGO)	59
3.2.6 Ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO)	60

3.3	Ontwikkelingsgebieden: wat moet je weten van de ontwikkelingsgebieden om een les dans te kunnen geven	60
3.3.1	Ontwikkelingspsychologie en dans	61
3.3.2	Dans en communicatie	61
3.3.3	Dans als authentieke communicatie	62
3.3.4	Cognitieve ontwikkeling	64
3.4	Dansante ontwikkeling	66
3.4.1	Motorische ontwikkeling in dans	66
3.4.2	Dansontwikkeling: ontwikkelingsfasen in dans als uitgangspunten voor lessen dans en leerlijnen dans	68
3.5	Lichaamsplan, lichaamsbesef en lichaamsidee	69
3.5.1	Lichaamsplan	69
3.5.2	Lichaamsbesef	70
3.5.3	Lichaamsidee	71

4 Opbouw dansvaardigheden en de leerlijn *DANS!* **73**

4.1	Kennisbasis dans	74
4.2	Het MVB-model in dans	76
4.2.1	Materie-vorm-betekenis en creativiteit	76
4.2.2	Productie, receptie en reflectie	78
4.2.3	Het lichaam als instrument	78
4.2.4	Danselementen	79
4.2.5	Danskwaliteiten	81
4.2.6	Het MVB-model gekoppeld aan vakinhouden en dansvaardigheden	82
4.3	De leerlijn <i>DANS!</i>	84
4.3.1	Onderzoekend vermogen	87
4.3.2	Creërend vermogen	87
4.3.3	Receptief vermogen	88
4.3.4	Reflectief vermogen	88
4.3.5	Sociaal vermogen	88
4.3.6	Proces- en productdoelen	88

5 Creatieve ontwikkeling in dans stimuleren **91**

5.1	Creativiteit	92
5.2	Ontwikkelen van creativiteit in dans	94
5.2.1	Vermogens die onderdeel zijn van de creatieve ontwikkeling	95
5.3	Het creatieve proces	98
5.4	Procesgerichte didactiek	101

5.5	Het creatieve proces op gang brengen en houden	104
5.6	De creatieve ontwikkeling van de leerlingen	106
5.6.1	De creatieve ontwikkeling in de onderbouw	107
5.6.2	De creatieve ontwikkeling in de middenbouw	109
5.6.3	De creatieve ontwikkeling in de bovenbouw	110
5.7	Het observeren van leerlingen in een creatief proces	112

6 Dansactiviteiten **117**

6.1	Dansactiviteiten	118
6.1.1	Het verschil tussen dansactiviteiten en een les dans	120
6.1.2	Welke vermogens spreek je aan met dansactiviteiten?	120
6.1.3	Verschillende opdrachtvormen in dansactiviteiten	121
6.2	Quickscan van de beginsituatie van je groep	122
6.3	Dansactiviteiten kiezen, organiseren en uitvoeren	124
6.3.1	Stap 1: een dansactiviteit kiezen	124
6.3.2	Stap 2: een dansactiviteit organiseren	125
6.3.3	Stap 3: een dansactiviteit introduceren, uitvoeren en begeleiden	126
6.3.4	Waar let je op tijdens het uitvoeren van de dansactiviteiten?	128
6.4	Voorbeelden van dansactiviteiten voor de groepen 1 tot en met 8	129

7 Gebruik en inzet van vastgelegde dansen **137**

7.1	Vastgelegde dans	138
7.1.1	Opbrengsten van het werken met vastgelegde dans	139
7.2	Vormen van vastgelegde dans	141
7.2.1	Een muzikale structuur	142
7.2.2	Een ruimtelijke structuur	143
7.2.3	Dansbeweging herhalen	143
7.2.4	Een danscombinatie	145
7.3	Handreikingen om een vastgelegde dans aan te leren	146
7.3.1	Dansbeschrijvingen	146
7.3.2	Hulptekst	147
7.3.3	Danstutorials	147
7.4	De stapelmethode	149

8	Dansbeschouwing: receptie en reflectie	151
8.1	Receptie en reflectie binnen het vak dans	152
8.1.1	Ervaringen bij receptie en reflectie in dans	155
8.1.2	Doelen en effecten bij receptie van en reflectie op dans	156
8.2	Dansbeschouwing in het dansonderwijs	157
8.2.1	Dansuitingen van leerlingen bekijken (receptie) en erover praten (reflectie)	158
8.2.2	Beeldfragmenten kiezen	159
8.2.3	Het reflectiegesprek	160
8.3	Met je leerlingen naar een dansvoorstelling	167
8.3.1	Een dansvoorstelling kiezen	168
8.3.2	Een dansvoorstelling bezoeken	172
9	Een voorbeeldles dans	175
9.1	Aan de slag	176
9.2	Lessen dans voor je lespraktijk	177
9.2.1	Beeldmateriaal	177
9.2.2	Muziek	178
9.2.3	De voorbeeldlessen	178
10	Opbouw en organisatie van een les dans	181
10.1	Rol van de leraar voor en tijdens een les dans	182
10.1.1	Beginsituatie	184
10.1.2	Pedagogisch klimaat	185
10.2	Organisatie of klassenmanagement voor een les dans	193
10.2.1	De locatie	194
10.2.2	De vloer	195
10.2.3	Apparatuur	195
10.2.4	Materialen	196
10.3	De vijf onderdelen van een les dans	196
10.4	Een voorbeeldles dans geanalyseerd	203
10.4.1	Analyse op de inhoud van de voorbeeldles 'Regenplassen'	204
10.4.2	Analyse van de opbouw van de voorbeeldles 'Regenplassen'	207
10.5	Het Model Didactische Analyse	209
10.6	Evaluatie van een les dans	212
10.6.1	Evaluatie in het lesformulier	212

11	Zelf een les dans ontwerpen	215
11.1	Didactische principes en didactische werkvormen	216
11.1.1	Didactische principes	217
11.1.2	Didactische werkvormen	218
11.2	Vakspecifieke didactische werkvormen	219
11.2.1	Gesloten opdrachten	219
11.2.2	Open opdrachten	221
11.3	Didactische werkvormen en opdrachten per lesonderdeel	223
11.4	De stappen in een lesontwerp dans	224
11.4.1	Leerdoelen formuleren	224
11.4.2	Het vertalen van een onderwerp naar dans	226
11.4.3	Associëren naar aanleiding van een onderwerp	226
11.4.4	Dansbewegingen verkennen	227
11.5	Dansopdrachten maken	228
11.5.1	Inbreng van de leerlingen	233
11.6	Voorbeeldlessen vertaalmethodiek	234
11.7	Praktische handreikingen voor het zelf ontwerpen van een les dans	234
11.7.1	Vorbereiding	234
11.7.2	Opbouw van de les	235
11.7.3	Bedoelingen checken	235
11.7.4	Muziekkeuze	236
11.7.5	Aanmoediging	238
11.8	De reflectiecyclus van Korthagen	238
11.9	Zelfstandig met dans aan de slag	240
11.10	Het fotoreflexie-instrument dans	240
12	Lessenserie dans voor midden- en bovenbouw	241
12.1	Het opbouwen van een lessenserie	242
12.2	Analyse van de opbouw van de drie middenbouwlessen met het thema 'het heelal'	244
12.3	Voorbeeldlessen 'Tetris' voor de bovenbouw	245
13	Dans in samenhang met andere leergebieden	249
13.1	Dans in samenhang	250
13.1.1	Dans als doel of middel	251
13.2	Vakintegratie: multi-, inter- of transdisciplinair; lasagne, salade of smoothie	252
13.3	De vertaalmethodiek als werkwijze voor het ontwerpen van een les in samenhang	257

13.4	Dans als cultuuronderwijs	257
13.4.1	Hiphop binnen de urban dance	260
13.4.2	Burgerschap	262
13.4.3	Erfgoed	263
13.4.4	Media-educatie	265
13.5	Authentieke kunsteducatie	268
Bijlages		271
	Bijlage 1: Uitgewerkte leerlijn <i>DANS!</i>	271
	Bijlage 2: Integraal overzicht leerlijn <i>DANS!</i>	280
	Bijlage 3: Overzicht leeropbrengsten leerlijn <i>DANS!</i>	283
	Bijlage 4: Overzicht dansactiviteiten en voorbeeldlessen dans	286
Literatuur		289
Fotoverantwoording		295
Register		297
Over de auteurs		301

Inleiding

Dans heeft in deze eeuw een grote ontwikkeling doorgemaakt, zowel algemeen in de samenleving als specifiek in het basisonderwijs. Onderzoek en beleidsvorming hebben ervoor gezorgd dat dans op de basisschool een volwaardig vak is geworden: theoretisch onderbouwd en didactisch uitgewerkt vanuit leertheorieën, leerprocessen en ontwikkelingspsychologie.

In dit handboek zijn de resultaten van onderzoek en jarenlange ervaring vertaald naar een praktische handleiding voor iedere (aankomende) leraar die met dans op de basisschool aan de slag wil.

Dit handboek sluit aan bij de kennisbasis dans: de leidraad voor het inrichten van het onderwijsprogramma voor dans op de pabo's. De publicatie *Een goede basis* van de Commissie Kennisbasis Pabo uit 2012 is de grondslag van deze kennisbasis. De kennisbasis is sindsdien bijgesteld en te vinden in de publicatie *Kennisbases en profilering lerarenopleiding basisonderwijs* (10voordeleraar, 2022).

Doelstellingen

Om te kunnen voldoen aan de eisen voor het leergebied 'Kunstzinnige oriëntatie' die zijn vastgelegd in de kerndoelen primair onderwijs, hebben leraren een goede didactiek van dans nodig. Deze wordt in *DANS!* aangeboden. Dit handboek heeft de volgende doelstellingen:

- Door het beleven van plezier in dans leren de studenten de expressiemogelijkheden daarin ontdekken en toepassen. Hierdoor leren zij om zelf dansmateriaal te gebruiken en te ontwikkelen.
- Door op eigen niveau met dans bezig te zijn, krijgen de studenten inzicht in de theorie, de praktijk, de didactiek en de pedagogiek van dans. De studenten kunnen de danstaal en danselementen competent hanteren: op een expressieve, lichamelijke en talige wijze, zonder dans als cultuurgoed uit te sluiten. Daardoor zijn zij als leraar basisonderwijs in staat een dansant proces met de leerlingen te initiëren en te begeleiden.
- Door aan de hand van dit handboek ervaring op te doen met het geven van lessen dans en door de achterliggende theorie hieraan te koppelen, leren studenten om goede lessen dans te ontwerpen en te geven.

Didactische uitgangspunten

Om de voorgaande doelstellingen te realiseren, worden de volgende didactische uitgangspunten gehanteerd:

- Het centrale didactische uitgangspunt van *DANS!* is het principe 'leren door doen'. Dat wil zeggen dat de student een onderwerp en zijn beleving

daarvan actief kan vertalen in dansbewegingen en zo tot begrip van de leerstof kan komen.

- Er wordt een indeling gemaakt in zelf dansen (productie), kijken naar en zich openstellen voor dans van anderen (receptie) en nadenken over de eigen dans en die van anderen (reflectie).
- Danselementen worden digitaal geïllustreerd met behulp van video's.
- Om de theoretische inzichten en leerstof levendig te maken worden meerdere (actuele) video's ingezet.
- Studenten maken gebruik van bestaande literatuur over en methodes voor dans in het basisonderwijs (dansbronnen).
- Studenten maken gebruik van dansactiviteiten, vastgelegde dans en voorbeeldlessen dans.
- Studenten leren herkennen hoe leerlingen in hun dansontwikkeling diverse stadia van het creatieve proces doorlopen en leren hoe zij hun procesgericht didactisch handelen daarop kunnen laten aansluiten. Daartoe is ook een nieuwe leerlijn *DANS!* als instrument opgenomen.

Opbouw

Uiteraard hebben de genoemde uitgangspunten consequenties voor de opbouw en uitwerking van dit handboek. Voor de opbouw is gebruikgemaakt van het Model Didactische Analyse (MDA) van Van Gelder, Oudkerk-Pool, Peters en Sixma (1971). Dit model is hier enigszins aangepast, zodat het aansluit bij het onderwijs in dans. Daarnaast is het MDA vertaald in een serie van 34 vragen, die zich steeds meer toespitsen op de concrete lespraktijk in de basisschool. Deze vragen vormen de leidraad voor de indeling van dit handboek. In de volgende tabel staan de 34 vragen, met daarnaast de hoofdstukken waaraan ze zijn gekoppeld.

Vragen	Hoofdstuk
1 Wat is dans?	1 Wat is dans?
2 In welke contexten kun je dans tegenkomen?	- De definitie van dans
3 Hoe kom je dans in het basisonderwijs tegen?	- De contexten van dans
	- Dans in het basisonderwijs
4 Waarom dans in het basisonderwijs?	2 Het leerproces van de leerlingen en de leraar
5 Wat betekent dans in het basisonderwijs voor jouw ontwikkeling als leraar?	- Wat zijn bekwaamheden?
6 Wat is een vermogen?	- Vakspecifieke bekwaamheden voor de leraar
	- Vermogens voor de leerling

Vragen	Hoofdstuk
7 Wat is de leertheoretische fundering van dans in het basisonderwijs? 8 Met welke ontwikkelingen van het kind moet je rekening houden in lessen dans?	3 Dans in het onderwijs: een theoretische onderbouwing - Opvattingen over leren leren - De ontwikkelingsgebieden dans - Dansontwikkeling - Ontwikkelingspsychologie - Lichaamsplan, lichaamsbesef en lichaamsidee
9 Wat is de leerstof van het vak dans? 10 Hoe kun je een leerlijn dans inrichten?	4 Opbouw dansvaardigheden en de leerlijn <i>DANS!</i> - De kennisbasis dans en drama - Het MVB-model in dans - Opbouw van dansvaardigheden - De leerlijn dans volgens het handboek <i>DANS!</i> - De ontwikkeling van de vermogens in dans
11 Hoe stimuleer je leerlingen in hun creatieve ontwikkeling? 12 Wat is procesgerichte didactiek? 13 Hoe kun je leerlingen vanuit criteria observeren in een creatief proces?	5 Creatieve ontwikkeling in dans stimuleren - Wat is creativiteit? - Het bevorderen van de creativiteit - Het volgen van leerlingen in een creatief proces
14 Hoe is een dansactiviteit opgebouwd? 15 Hoe schat je een beginsituatie in?	6 Dansactiviteiten (Lesgeven in de stagepraktijk 1) - Wat zijn dansactiviteiten? - Hoe stem je je dansactiviteit af op je stagegroep?
16 Hoe is een vastgelegde les dans opgebouwd? 17 Hoe schat je de beginsituatie in?	7 Gebruik en inzet van vastgelegde dansen (Lesgeven in de stagepraktijk 2) - Wat is een vastgelegde dans? - Hoe stem je een vastgelegde les dans af op je stagegroep?
18 Hoe pak je een les dans aan met een professionele dansvoorstelling als uitgangspunt? 19 Hoe vraag je een professionele dansvoorstelling aan? 20 Hoe bereid je de leerlingen voor op het kijken naar een professionele dansvoorstelling?	8 Dansbeschouwing: receptie en reflectie (Lesgeven in de stagepraktijk 3) - Een professionele dansvoorstelling als uitgangspunt voor je les dans - Wat is een dansvoorstelling voor leerlingen in het basisonderwijs? - Educatieve diensten bieden dansvoorstellingen aan

Vragen	Hoofdstuk
21 Hoe ga je de voorbeeldlessen dans oefenen in je stagepraktijk?	9 Een voorbeeldles dans (Lesgeven in de stagepraktijk 4) - Drie voorbeeldlessen dans voor je stagepraktijk
22 Hoe is een les dans opgebouwd? 23 Praktische onderwerpen 24 Hoe geef je een les dans aan een beginnende groep in de stagepraktijk? 25 Hoe is een les dans verankerd in een didactisch model?	10 Opbouw en organisatie van een les dans (Lesgeven in de stagepraktijk 5) - Taken van de leraar voor en tijdens een les dans - Organisatie of klassenmanagement voor een actieve les dans - Een voorbeeldles dans geanalyseerd - Het formuleren van leerdoelen dans - Het evalueren van en reflecteren op je les dans - Het Model Didactische Analyse
26 Wat is vertaalmethodiek? 27 Hoe ontwerp je zelf een actieve les dans? 28 Hoe reflecteer jij op een 'gedanste' les dans?	11 Zelf een les dans ontwerpen (Lesgeven in de stagepraktijk 6) - Didactische principes en werkvormen - Vertaalmethodiek - Het ontwerpen van een les dans - De stappen naar een lesontwerp - Muziekkeuze - De reflectiecyclus van Korthagen - Fotoreflexie-instrument van Van den Brink
29 Hoe bouw je leerdoelen in vermogens op naar aanleiding van een onderwerp in een opeenvolgende lessenserie dans voor de middenbouw? 30 Hoe pas je procesgerichte didactiek toe? 31 Hoe bouw je leerdoelen in vermogens op naar aanleiding van een onderwerp uit een dansvoorstelling in een opeenvolgende lessenserie dans voor de bovenbouw?	12 Lessenseries dans voor midden- en bovenbouw (Lesgeven in de stagepraktijk 6) - Drie opeenvolgende voorbeeldlessen vertaalmethodiek dans voor de middenbouw - Drie opeenvolgende voorbeeldlessen vertaalmethodiek dans voor de bovenbouw - Vanuit het creatieve proces wordt procesgerichte didactiek toegepast
32 Hoe definieer je dans als vormingsgebied cultureel onderwijs? 33 Welke relatie heeft dans met burgerschap, erfgoed en media-educatie? 34 Welke relatie heeft dans met authentieke kunsteducatie?	13 Dans in samenhang met andere leergebieden - Dans als doel of middel - Dans als vormingsgebied cultureel onderwijs - Burgerschap - Erfgoed - Media-educatie - Authentieke kunsteducatie

DANS! is zo opgebouwd dat het gebruikt kan worden binnen het kerndeel van de kennisbasis dans, maar ook voldoet aan de criteria van het profieldeel daarvan. Met andere woorden: het helpt je zowel om de basis van het vak te begrijpen als om deze kennis te verdiepen, al dan niet met ondersteuning van de studiehandleidingen en vakdocenten van jouw pabo.

Je kunt dit handboek ook gebruiken om je eigen bekwaamheden dans op een hoger niveau te brengen. Uiteraard is nieuwsgierigheid daarbij een goede drijfveer.

Aan het begin van elk hoofdstuk staat een inleiding met een beknopte toelichting op de inhoud van het hoofdstuk. Die inhoud wordt samengevat in de laatste paragraaf van elk hoofdstuk. Je kunt deze samenvatting hanteren als leidraad bij het studeren, maar ook om te checken of je de stof goed hebt begrepen.

Zoals eerder aangegeven past bij dans het uitgangspunt 'leren door doen'. In de uitnodigingen ga je actief met de stof aan de slag. Omdat iedereen een verschillende leerstijl heeft, bieden de uitnodigingen je de mogelijkheid om je eigen stijl te volgen in de manier waarop je de stof eigen maakt en toepast. Op de website van *DANS!* vind je daarom ook veel voorbeeldlessen dans. Deze voorbeeldlessen verwijzen naar de theorie en maken inzichtelijk wat daarin beschreven staat. Het leren door doen krijgt in de voorbeeldlessen een extra dimensie: ze zijn bedoeld om daadwerkelijk in je stagepraktijk uit te voeren, zodat je zelf kunt ervaren wat voor jou goed werkt en wat minder goed.

Tot slot nog een praktische opmerking. Het is in de meeste studieliteratuur gebruikelijk om te spreken over 'hij' als ook 'zij' of 'hen' bedoeld wordt. Hoewel we ons ervan bewust zijn dat studenten en leerlingen niet alleen mannen zijn, houden we ons voor het leesgemak aan dit gebruik.

Bijlagen

Achter in dit handboek vind je vier bijlagen. In de eerste bijlage vind je de concreet uitgewerkte leerlijn *DANS!* per twee leerjaren.

Daarna volgen in bijlage 2 en 3 twee didactische instrumenten. Deze instrumenten hebben wij ontwikkeld voor het ontwerpen, uitvoeren en toetsen van programma's dans in het basisonderwijs, op basis van de vijf vermogens uit de leerlijnen dans. Hiermee kunnen leraar en school gericht een programma dans ontwerpen, uitvoeren en evalueren.

Deze didactische instrumenten bevorderen tevens integratie van het vak dans in het basisonderwijs. Daarbij komt dat ze breed inzetbaar zijn voor en binnen alle kunstvakken in het basisonderwijs.

Bijlage 4 betreft het overzicht van alle dansactiviteiten en voorbeeldlessen dans die uitgewerkt staan op de website bij dit handboek.

Online studiemateriaal

Op www.coutinho.nl/dans3 vind je het online studiemateriaal bij dit boek. Dit materiaal bestaat uit:

- dansactiviteiten en voorbeeldlessen dans;

- kijkfragmenten;

- muziekfragmenten en playlists;

- beschrijvingen van vastgelegde dansen;

- aanvullend studiemateriaal, zoals documenten en links.

Dansactiviteiten en voorbeeldlessen dans

De dansactiviteiten zijn beginnende activiteiten, oftewel opwarmers, bedoeld om te enthousiasmeren. In de voorbeeldlessen dans wordt geleerd. De procesgerichte didactiek in deze voorbeeldlessen staat centraal in dit handboek. Alle dansactiviteiten en voorbeeldlessen dans staan uitgewerkt op de website. Een overzicht van alle beschikbare dansactiviteiten en voorbeeldlessen dans vind je achter in dit handboek in bijlage 4.

De Parade-app van NDT

In een aantal hoofdstukken wordt met dit icoontje verwezen naar voorbeeldmateriaal uit de Parade-app van het Nederlands Dans Theater (NDT). Met de Parade-app leren leerlingen spelenderwijs over moderne dans.

Volg deze stappen om toegang te krijgen tot de app:

- 1 Ga eerst naar www.ndt.nl/coutinho. Vul je gegevens in.
- 2 NDT maakt een account voor je aan. Je ontvangt zo snel mogelijk een bevestigingsmail met je inloggegevens.
- 3 Om de app te gebruiken kun je dan voortaan via <https://app.ndt.nl> inloggen.

Heb je vragen over de app? Of ondervind je problemen bij het inloggen? Neem dan contact op via onderwijs@ndt.nl.

1

Wat is dans?

Dans in de
educatieve
context

Inhoud van dit hoofdstuk

Wat stel jij je voor bij dans? Om het vak dans te kunnen aanbieden in het basisonderwijs is het goed om te weten hoe jij en de leerlingen over dans denken en op welke manieren jullie dans beleven. Voor beiden – zowel de gebruikers van dit handboek als de leerlingen – heeft ‘dans’ verschillende betekenissen. In dit hoofdstuk worden meerdere omschrijvingen van dans gegeven en laten we zien welke omschrijving het beste aansluit bij dans in het onderwijs. We beschrijven de verschillende contexten waarin je dans kunt tegenkomen en hoe je ondersteuning kunt krijgen bij het implementeren van dans in het basisonderwijs.

Uitnodiging – Associaties

Noteer voor je verder gaat welke associaties je op dit moment bij dans hebt.

Opbouw van dit hoofdstuk

- 1.1 Inleiding
  - 1.2 Omschrijvingen van dans
  - 1.3 Kern van het vak dans
  - 1.4 De contexten van dans
    - 1.4.1 De artistieke context
    - 1.4.2 De sociale context
    - 1.4.3 De educatieve context
  - 1.5 Dans in het basisonderwijs
    - 1.5.1 Dans in het curriculum
  - 1.6 Ondersteuning bij het implementeren van dans in het onderwijs
- Terugblik

1.1 Inleiding

De een heeft direct een voorstelling bij het woord ‘dans’, zoals dansen tijdens het uitgaan, op culturele en traditionele feesten, verschillende dansstijlen, dansregistraties, (ongezien) losgaan op muziek, een gevoel van vrijheid. De ander is er nog maar weinig mee in aanraking gekomen.

Dans komt veelvuldig voorbij op allerlei (social) media. Op verschillende platforms kun je wereldwijd dansen bekijken, meedansen, of de passen leren en video’s plaatsen van je eigen dans.

De een volgt zelf danslessen en/of bezoekt een dansvoorstelling; een ander houdt het bij ‘ik kan niet dansen’, ‘dansen is niets voor mij’. Hoe dan ook, het woord ‘dans’ doet iets met ons.

Maar wat is dans precies? Dans is vooral een manier om jezelf uit te drukken. Dat betekent dat iedereen danst op een eigen manier. Denk aan momenten dat je je mee laat nemen door de sfeer van de muziek, aan een spontane vreugdedans bij goed nieuws of aan de dansbewegingen die sporters maken bij een overwinning. Dans wordt dan als instrument gebruikt om emoties en intenties uit te drukken. De expressievorm dans bestaat al sinds mensenheugenis.

1.2 Omschrijvingen van dans

Van Dale Online geeft de volgende **omschrijvingen van dans** en dansen:

dans (de; m; meervoud: dansen)

- 1 ritmische beweging van het lichaam op de maat van de muziek; geheel van figuren die je dansend doorloopt; de dans ontspringen; aan een gevaar ontkomen
- 2 het muziekstuk

dansen (danste, heeft gedanst)

3 zich ritmisch bewegen op de maat van de muziek

4 (vrolijk) springen en huppelen

Met deze algemene en zakelijke beschrijvingen komen we een heel eind. Het woord 'bewegen' valt meteen op: zonder beweging geen dans. Kijk ook naar het woord 'zich' in 'zich ritmisch bewegen'. Zonder 'zich' heeft 'bewegen' een andere betekenis. Dansen is dus niet zomaar functioneel bewegen. Dat blijkt ook uit het woord 'vrolijk': er komt bij dansen ook emotie om de hoek kijken.

De essentie van dans is een betekenisvolle beweging. Dans geeft kinderen, jongeren en volwassenen de mogelijkheid zich te uiten en te ontwikkelen in een fysieke, kunstzinnige taal. In dans worden de elementen muziek, ruimte en dynamiek bijeengebracht. Daarbij is altijd sprake van een samengaan van bewegen en beleven. Dansen is een complex samenspel van lichaam, hoofd en hart, waarbij je de taal van het lichaam als instrument inzet om ideeën, ervaringen en gevoelens vorm te geven. Mensen van alle leeftijden, alle sociale lagen en van alle culturen komen in aanraking met dans, als toeschouwer en/of als beoefenaar. Dans is aanwezig in het leven van vrijwel iedereen (VONKC, 2017).

Deze omschrijving is een vakinhoudelijke uitwerking van wat het woordenboek aangeeft. Dans heeft hierin zowel een fysiek motorisch aspect (denk aan beweging) als een mentaal aspect (denk aan ideeën en beleving).

Uitnodiging – Kijkfragment 1

Bekijk het fragment van NTR Kunstlicht Next en observeer de verschillende vormen van dans met hun culturele geschiedenis en eigen stijl.

In alle lagen van de bevolking en in alle culturen is dans altijd een belangrijke expressievorm geweest. Dansers gebruiken hun lichaam om een verhaal te vertellen. Elke dansvorm heeft daarbij een eigen taal.

Uitnodiging – Kijkfragment 2

Bekijk het fragment en zie hoe mensen uit verschillende werkvelden zich door dans met elkaar kunnen verbinden. Dit fragment is afkomstig uit een samenwerkingsproject van Introdans, arbeidsontwikkelbedrijf Scalabor en studenten van ArtEZ University of the Arts om inclusie te bevorderen, zelfvertrouwen te vergroten en mensen met elkaar te verbinden.

Danswetenschapper Luuk Utrecht definieert dans als volgt:

Dans is in tijd en ruimte geordende beweging. Deze omschrijving vestigt de aandacht op twee uiterlijke aspecten van de dans. Hierbij worden de bewegingen van de danser in de eerste plaats gezien als een gebeurtenis die door anderen kan worden waargenomen. ‘In tijd geordende beweging’ wil namelijk zeggen dat de danser maat, ritme en tempo laat zien met zijn bewegingen; dit zijn de tijdspatronen van de dans (bewegingen). Anderzijds houdt ‘in de ruimte geordende beweging’ in dat de bewegingen op een bepaalde manier in de ruimte plaatsvinden. Door in beweging te variëren in ruimte en tijdaspecten, zal de danser zijn lichaam van vorm veranderen. Dans kan dus worden gezien als vormveranderingen van een (dansend) lichaam, die op een bepaalde manier in tijd en ruimte geordend zijn. (Utrecht, 1988, p. 15)

In paragraaf 4.2.4 wordt concreet ingegaan op de genoemde danselementen.

Uitnodiging – Kijkfragment 3

Bekijk het fragment en observeer hoe leerlingen van groep 8 in een les dans de danselementen tijd en ruimte onderzoeken en samenwerken.

In dit fragment zie je een les dans waarin de leerlingen toewerken naar een groepsimprovisatie met als thema ‘de machine’. Deze les wordt gegeven door de eigen leraar. Je ziet de leerlingen reageren op elkaar in vorm en beweging en hun bewegingen ordenen door ze in een bepaald ritme en tempo (tijd) uit te voeren en op een bepaalde manier in de ruimte neer te zetten.

De beschrijving en onderbouwing van **dans in het basisonderwijs** heeft een lange traditie. Vera Bergman benoemde in *Dat doet dansen* (1991) de contexten waarin dans plaats kunnen vinden. In de SLO-publicatie *Proeve van vakspecifieke competenties dans voor studenten aan de Pabo* formuleren Heijdanus-de Boer en Swaans (2007) een omschrijving die in de kern nog steeds gehanteerd wordt bij de beschrijving door de SLO van het vak dans (2019a). Wil je meer over de geschiedenis weten, dan nodigen we je uit om naar de website te gaan.

Uitnodiging – Studiemateriaal 1

Lees de beknopte historische beschrijving van hoe dansexpressie zich in het onderwijs heeft ontwikkeld na de Tweede Wereldoorlog.

